

СЛІДАМИ БІБЛІОТЕКИ КАРЛА КРУМБАХЕРА У ФОНДІ ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. СТЕФАНІКА

Маргарита Кривенко

*науковий співробітник науково-дослідного відділу історичних колекцій
ЛННБ України ім. В. Стефаніка, канд. іст. наук*

Олег Файда

*доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики
Львівського національного університету імені І. Франка, канд. іст. наук*

Досліджено походження праць К. Крумбахера, які сьогодні зберігаються у фонді Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка. Вперше здійснено спробу встановити, як і коли книжки з приватної бібліотеки відомого німецького візантиніста потрапили до Львова. Подано їх перелік.

Ключові слова: *Карл Крумбахер, митрополит Андрей Шептицький, книгозбірня «Студіону» у Львові, приватна бібліотека, візантиністика.*

The provenance of Karl Krumbacher's works which are preserved nowadays in Lviv National V. Stefanyuk Academic Library are studied. For the first time an attempt to learn how and when the books from the library of well-known German byzantinologist came to Lviv is made. The list of these books is presented.

Keywords: *Karl Krumbacher, Metropolitan Andrey Sheptytskyj, library «Studion» in Lviv, private library, Byzantine studies.*

Изучены труды К. Крумбахера, хранящиеся сегодня в фонде Львовской национальной научной библиотеки Украины имени В. Стефаніка, относительно их происхождения. Впервые сделана попытка установить, как и когда книги из частной библиотеки известного немецкого византиниста оказались во Львове. Представлен их перечень.

Ключевые слова: *Карл Крумбахер, митрополит Андрей Шептицький, бібліотека «Студіона» во Львові, частная бібліотека, візантиністика.*

У 2005 р., коли один із авторів цієї статті почала займатися дослідженням історії книгозбірні «Студіону» у Львові (1909–1940), одночасно з опрацюванням архівних документів і друкованих матеріалів

збирала усні спогади очевидців тих подій. Звернулася і до довголітнього працівника Львівської академічної бібліотеки, досвідченого краєзнавця-бібліографа Олександра Кізлика*. Саме від нього вперше почула, що «в часі панування Польщі на західних землях України Андрей Шептицький закупив бібліотеку німецького філолога, візантиніста, професора з Мюнхена Карла Крумбахера для «Студіону»**. Звісно, таке сенсаційне повідомлення відразу викликало чимало запитань, які, на жаль, так і залишилися без відповіді, оскільки невдовзі Олександр Данилович відійшов у вічність.

Ці спогади тривалий час були єдиним джерелом, на яке автор цих рядків покликала у публікаціях про названу вище книгозбірню, історія та сучасний стан фонду якої визначили тему дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Слід зазначити, що цей факт згодом наводив й інший автор, однак без вказівки на його походження [6, с. 418; 7, с. 111].

Додатковим стимулом до пошуків нових джерел, які б документально підтверджували зазначений факт, стали відгуки науковців про автореферат дисертації, представленої до захисту у 2010 р. [5]. Зокрема, зверталася увага на особливо цінну складову львівського «Студіону» як «візантійської» бібліотеки — збірку засновника сучасної візантиністики Карла Крумбахера. Зацікавлення викликала історія її придбання галицьким митрополитом. Ставилося запитання, чи віднайдено сьогодні хоча б її рештки.

Оскільки книгозбірня «Студіону» у 40-х роках минулого століття була переміщена і розпорошена в багатомільйонному фонді Львівської філії БАН УРСР (нині — Львівська національна наукова

* **Кізлик Олександр Данилович** (07.04.1910, с. Біла Тернопільського р-ну Тернопільської обл. — 19.11.2007, м. Львів) — бібліограф. Учасник Другої світової війни. 1930–1935 рр. — навчався на факультеті класичної філології Львівського університету. 1935–1941 рр. — працював учителем української мови та географії. 1946–1995 — головний бібліотекар і бібліограф Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. Упорядкував низку важливих бібліографічних видань краєзнавчого спрямування: «Іншомовні матеріали до історії міст і сіл України» (1967), «Історія міст і сіл Львівської області» (1977), «Іншомовні джерела до історії міст і сіл України» (1995) [11].

** Спогади записані 20 лютого 2005 р.

бібліотека України імені В. Стефаника (далі — ЛННБ України ім. В. Стефаника), наші перші дії були спрямовані на виявлення в її книгосховищах передусім друкованих праць самого К. Крумбахера і вивчення їх на предмет походження.

Позитивний результат не забарився: реєстр книгозбірні «Студіону» поповнився описами книжок з власницькими знаками К. Крумбахера та провенієнціями бібліотеки «Студіону», що підтверджує свідчення львівського бібліографа і частково розкриває долю цієї приватної бібліотеки.

Наша знахідка спонукала до пошуку біобібліографічних відомостей про німецького візантиніста (знання біографії, дослідження творчої спадщини допомагає визначити специфіку бібліотеки, джерела комплектування, її місцезнаходження) та отримання інформації про книжкові багатства досліджуваного історичного формування.

Видатний науковець з'явився на світ 23 вересня 1856 р. у маленькому гірському селі Кюрнаху (округ Кемптен) на півдні швабської Баварії. Карл був одним із шести дітей подружжя Крумбахерів — батька Франца Залеса та матері Терезії. Через декілька років родина переїхала до м. Кемптен [31].

У 1869–1875 рр. навчався у місцевій гімназії. Юначу уяву полонив опис недавньої боротьби грецького народу за незалежність, прикладом для наслідування слугувала діяльність філелінів*. Ймовірно, саме відтоді в долі молодого гімназиста почав окреслюватися шлях, який поступово привів його до основного життєвого покликання — вивчення літератури, мови та історії середньовічної Греції. Мимоволі виникає паралель з істориком Джорджем Фінлеєм. Англійський інтелектуал, учасник згаданого руху філелінів, що вирішив зі зброєю в руках допомагати новочасним грекам, відомий насамперед як автор узагальнюючого дослідження «Історія Греції, від завоювання її римлянами до теперішнього часу (146 р. до н. е. — 1864)» (1877). Цією розвідкою, як стверджував візантиніст Г. Курбатов, Дж. Фінлей «першим розгорнуто виступив проти створеної істориками Просвітництва концепції тисячолітнього занепаду Візантії... висунув положення про те, що історія Візантії

* Філіеліни — прибічники і безпосередні учасники збройної боротьби греків за визволення з-під влади Османської Порти в 1820-ті рр., за національністю не греки, вихідці переважно з інших європейських країн.

знала періоди і піднесення і падіння, і закликав до їх вивчення... багато в чім звільнив історіографію від залишків... зневаги до середньовічної історії Візантії» [8, с. 62]. Німецькому філеліну Крумбахеру судилося довершити розпочату англійським дослідником справу реабілітації минулого імперії ромеїв, остаточно утвердити візантинознавство як повноцінну галузь гуманітаристики. Цьому звершенню передував тривалий етап становлення молодого людини.

Впродовж 1875–1879 рр. К. Крумбахер осягав класичну філологію та індоєвропейські (індогерманські) студії спочатку в університеті Мюнхена, потім Лейпцига, згодом знову повернувся до столиці Баварії. Саме в університетських стінах він зав'язав контакти зі студентами-греками і вже через них докладніше ознайомився з реаліями нової Еллади. По завершенні навчання влаштувався учителем у гімназію в Мюнхені, де працював понад десять років. Втім зацікавлення і талант не дозволили молодому випускнику задовольнитись лише ретрансляцією гімназістам здобутих на студентській лаві знань, його цікавила дослідницька робота.

Перша наукова публікація К. Крумбахера — рецензія на працю К. Фоя про фонетичну систему грецької народної мови. Впродовж наступних 1881 і 1882 рр. К. Крумбахер опублікував ще кілька відгуків [23, S. 700-701]. У списку праць вченого нараховуємо більше ніж шість десятків рецензій на різноманітні наукові публікації, це без врахування оглядів на сторінках «*Byzantinische Zeitschrift*»*. Хист рецензента засвідчував фаховість у своїй царині діяльності та велику ерудицію К. Крумбахера.

У 1883 р. К. Крумбахер здобув вчене звання, захистивши дисертацію «*De codicibus quibus Interpretamenta Pseudodositheana nobis tradita sunt*» («Про кодекси, якими нам передано Псевдодосифеєві тлумачення»), а вже наступного року став приват-доцентом у Мюнхенському університеті.

Важливим етапом у науковому зростанні вченого стала тривала подорож грецькими землями (1884–1885), тобто територією королівства Греції та Османської Порти, — він відвідав Афіни, Смірну, Константинополь-Стамбул та острови Грецького архіпелагу

* Перший у світі спеціалізований журнал візантиністичних студій, виходить у Німеччині щорічно з 1892 р. і дотепер (з перервою в 1943–1949 рр.; у 2012 р. з'явився 104-й том).

в Егейському морі. Окрім замилювання грецькими античними та середньовічними старожитностями, К. Крумбахер поставив собі за мету вивчати новогрецьку мову та літературу, ознайомитися з грецькими піснеспівами.

Втім дослідження мови і літератури давніх еллінів та їхніх нащадків модерної епохи хоч і посідали важливе місце в науковій роботі, та все ж таки поступалися вагомістю досягнень у справі вивчення середньогрецької писемності. Подією, яка змусила європейський науковий світ говорити про К. Крумбахера, стала публікація 1891 р. першого видання «Історії візантійської літератури» [27]. Про непроминальне значення праці свідчить, приміром, відгук фахівця однієї з інших провідних національних шкіл візантиністики О. Васильєва: «...ця подія [вихід книги. — М. К., О. Ф.] знаменує собою цілу епоху... цією книгою Крумбахер створив цілу нову дисципліну візантинознавства» [3, с. 90]. Німецький філолог опрацював відому йому середньовічну грецьку літературу (значна частина якої існувала лише в рукописах), звів коротку інформацію про неї воедино і, що дуже важливо, запропонував першу її *систематизацію* [курсив наш. — М. К., О. Ф.]. Термін «література» тут слід розуміти у широкому значенні (тобто як усю сукупність наукових, художніх та інших творів). Унаочнений факт наявності великого пласту до того маловідомої середньовічної літератури дозволив стверджувати про очевидні підстави для існування спеціальної гуманітарної дисципліни, яка б займалася проблематикою, пов'язаною з минулим середньовічного християнського Сходу.

К. Крумбахер, незважаючи на в цілому позитивні відгуки про працю, з притаманною йому скромністю та працелюбністю постановив собі усунути очевидні недоліки в роботі, передоручити для опрацювання іншим фахівцям ті жанри ромейської літератури, в яких він недостатньо орієнтувався. Так, професор Вюрцбурзького університету Альберт Ерхард став автором розділу «Теологія», а професор Єнського університету Генріх Гельцер подав стислий, конспективний виклад політичної історії — «Нарис візантійської імперської історії». К. Крумбахер, по-перше, докладно розширив частину своїх розділів, по-друге, зробив ще одну неоціненну послугу колегам-візантиністам — зібрав першу на той час ґрунтовну бібліографію з візантиністики [28, S. 1068-1144].

Поява другого, суттєво розширеного і доповненого видання засвідчила, що книга під началом німецького професора набула концептуального значення, перетворилася на незамінний підручний засіб для кожного візантиніста, необхідний навчальний посібник в університетах. Так, «Нариси з історії Візантії» (1912–1914) під редакцією професора Санкт-Петербурзького університету Володимира Бенешевича, призначені насамперед для студентів, містили переклад значної частини другого видання Крумбахерової «Історії візантійської літератури» із певними скороченнями [2]. Наприкінці XIX ст. книгу переклали грецькою мовою, нещодавно (2001) частину праці перекладено англійською. Таким чином, незважаючи на те, що на сьогодні вік другого видання становить більше ста років, вона не втратила наукової цінності.

Паралельно зі створенням наукових робіт німецький дослідник провадив активну науково-організаційну роботу, яка полягала в тому, щоб надати певних інституційно-спрямовуючих форм новій галузі гуманітарного знання. Саме з такою метою у 1892 р. було здійснено ключовий крок до конституювання візантиністики — засновано перший спеціальний періодичний орган «Byzantinische Zeitschrift». Королівська Баварська Академія наук взяла журнал під свою опіку [20, S. V–VI]. Без жодного пафосу редактор мав підстави стверджувати, що поява цього видання засвідчила «оголошення повноліття візантиністики» [29, S. 10]. Під редакцією К. Крумбахера появилася вісімнадцять томів журналу, який був і залишається одним із найавторитетніших часописів з візантиністики. Додатком до нього, знову ж таки під керівництвом німецького професора, було випущено з 1898 р. декілька томів «Byzantisches Archiv». Авторами та співробітниками цих видань були науковці багатьох європейських країн. Натомість сам редактор «Byzantinische Zeitschrift» порівняно рідко друкувався у першому підрозділі журналу, де публікувалися першорядні дослідження. Натомість він узяв на себе тягар неймовірно важкої «чорнової» роботи, яка забирала багато часу від інших його наукових зацікавлень, — склав бібліографію праць з візантиністики.

Видатні наукові заслуги К. Крумбахера відзначили заснуванням у 1896 р. кафедри грецької філології нового та середнього періоду під його керівництвом у Мюнхенському університеті. Для діяльної

натури видатного вченого цього виявилось мало. К. Крумбахер поставив питання перед керівництвом університету про необхідність передачі накопичених знань молодому поколінню дослідників, виступивши з ініціативою створити науково-навчальний підрозділ. Спочатку, 25 січня 1898 р., було отримано дозвіл на створення Семінару середньо- та новогрецької філології, а через рік відбулося його урочисте відкриття. Згоди на заснування інституції К. Крумбахер домігся ціною великих зусиль. Зокрема, влада відмовила вченому у виділенні 1 000 марок для формування спеціалізованої візантиністичної бібліотеки, аргументуючи тим, що зацікавлених у такій вузькопрофільній літературі дуже мало [17]. Зрештою, Семінар почав функціонувати. У його рамках шлифували професійну майстерність не лише молоді фахівці з Німеччини, а й з інших європейських країн і навіть представники з-поза меж Старого світу.

Наукові інтереси значною мірою визначали позицію К. Крумбахера і щодо подій громадсько-політичного життя, щоправда, не Німеччини, а Греції — країни, яка, без перебільшення, претендувала на символічну другу його батьківщину. Глибоке зацікавлення минулою та сучасною духовною культурою її народу спонукало німецького вченого висловлюватися з приводу наболілих питань. Особисте бачення К. Крумбахером вирішення проблеми співіснування літературної та народної мови греків призвело до критичного загострення до того майже ідилічних стосунків з більшістю інтелектуальних кіл тогочасної Еллади. Наприкінці 1902 р. на черговому засіданні Баварської Академії наук дослідник виголосив промову, зміст якої зводився до наполегливої рекомендації грекам відмовитися від використання штучної, відірваної від реалій сьогодення, заснованої на давньогрецьких лексичних і граматичних основах мови — кафаревуси, зрозумілої здебільшого лише для освічених прошарків, на користь димотики — народної мови. З різкою, хоч загалом коректною критикою поглядів К. Крумбахера виступив грецький вчений Г. Хатзідакіс. Уже за кілька років полеміка з грецької сторони перетворилась на невмотивовані, агресивні нападки на німецького вченого, а подекуди й відверті наклепи [32, с. 312-315]. Зрештою, події середини 1970-х рр., коли димотика стала офіційним стандартом грецької мови, засвідчили, що позиція німецького філеліна, можливо, і не претендувала на істину в останній інстанції, але все ж таки заслуговувала на увагу.

К. Крумбахер навмисно позиціонував себе як людину сучасності. Науковець не захоплювався надмірно, як окремі колеги по цеху, візантійською минувшиною, не робив з предмета дослідження ідеалу для наслідування. Візантійські студії вважав не так самоціллю, скільки способом докладніше пізнати духовні підвалини сучасного йому слов'янського світу [9, с. 128]. Німецький дослідник неодноразово наголошував на необхідності особливої уваги до нього як невід'ємної складової європейської християнської цивілізації поряд з романським та германським світом, заохочував науковців вивчити хоча б одну із слов'янських мов. Сам К. Крумбахер налагодив численні наукові контакти зі слов'янськими науковцями.

Зокрема, професор підтримував наукові зв'язки з українськими інтелектуалами. Зафіксовано його листування з Іваном Франком, Петром-Францом Крип'якевичем, Володимиром Мильковичем, Михайлом Павликом та Іваном Линниченком, зміст якого викладено у докладній публікації Й. Гана [19]. Контактуював мюнхенський вчений також з професором Новоросійського (Одеського) університету Васиєм Істріним [10]. Особливу увагу українських дослідників привернула співпраця німецького професора з Іваном Франком [4; 15; 16]. Праці вітчизняних вчених як із західноукраїнських земель, так і з підросійської України ставали предметом бібліографічних нотаток чи критичних заміток К. Крумбахера. У свою чергу, І. Франко 1894 р. опублікував позитивну рецензію на перше видання «Історії візантійської літератури», назвавши її «правдивим відкриттям» [13, с. 187].

На початку ХХ ст. К. Крумбахер уже був одним із найвідоміших європейських науковців. У 1906 р., з нагоди 50-ліття дослідника, його удостоїли низки особливо почесних відзнак. На батьківщині нагородили Баварським орденом Максиміліана за заслуги в галузі науки і мистецтв (який вважається баварським аналогом Нобелівської премії). Особливо відзначила здобутки К. Крумбахера Франція — йому вручено Лицарський хрест для науковців французького ордена Почесного легіону та орден Академічних пальм Французької академії наук (за заслуги в галузі освіти та науки) [31].

Разом з тим усіх цих успіхів учений досягнув ціною неймовірного виснаження. Різностороння невтомна діяльність К. Крумбахера підірвала його не безмежні сили. Серце видатного візантиніста перестало битися 12 грудня 1909 р. в Мюнхені. К. Крумбахер

(Додаток 2, № 1) помер на 54-му році життя, у порівняно молодому віці, по суті, на піку надзвичайно плідної наукової діяльності. Останній спочинок науковець знайшов на католицькому кладовищі м. Кемптена*.

Повертаючись до об'єкта нашого дослідження, слід зазначити, що, окрім вагомого друкованого доробку (понад 140 публікацій) [23], К. Крумбахер залишив у спадок для прийдешніх поколінь добірну бібліотеку, сформовану ним відповідно до фаху і дослідницьких інтересів, яка містила майже 2 000 томів та унікальну збірку брошур і окремих друків у кількості 6 000 од. зб. Усвідомлюючи значущість свого книжкового зібрання для розвитку створеної ним наукової дисципліни, вчений подбав про її збереження. Згідно з його останньою волею, приватна книгозбірня після смерті власника перейшла до Семінару середньо- та новогрецької філології при Мюнхенському університеті [21], який разом із журналом візантиністичних студій та «Історією візантійської літератури» став його найбільшим творінням. «Таким вчинком вчений звів собі почесний пам'ятник, а інститут завдяки великодушності свого засновника здобув безцінне багатство» [22], — зазначив з цього приводу проф. д-р Аугуст Гейзенберг, який замінив покійного на посту співредактора «Byzantinische Zeitschrift».

Водночас у своєму заповіті К. Крумбахер зробив низку уточнень, що стосувалися подальшої долі його бібліотеки. Воля вченого була виконана. По-перше, кожен том, який колись належав засновникові, було позначено екслібрисом, виготовленим на замовлення Семінару. За основу взяли зображення ікони св. Георгія з Ватопедського монастиря на Афоні. Саме вона стала об'єктом останнього наукового дослідження К. Крумбахера, яке побачило світ уже після того, як завершився його земний шлях [31].

По-друге, особисті книжки професора (в обов'язковому порядку з присвятами і рукописними нотатками автора тощо) було включено у семінарську бібліотеку й охоплено новим картковим каталогом, складеним на весь книжковий фонд.

* Упродовж останніх років німецькі візантиністи низкою заходів відзначили 100-ліття видатного Вченого, організували виставку «Карл Крумбахер — засновник візантиністики як наукової дисципліни» (2009 р.) [25] та видали книгу про його життєвий і творчий шлях [24].

По-третє, було виокремлено дублети (близько 400 творів) і підготовлено їх для продажу на користь інституції. Ті примірники, які пропонувалися на продаж і містили покрайні записи власника бібліотеки, замінили примірниками цих творів з бібліотеки Семінару з копійованими перенесеними відповідними позначеннями.

У 1910 р. учасники Семінару підготували «Каталог дублетів, які походять з бібліотеки професора Карла Крумбахера». На початку 1911 р. уклали «Доповнення» до нього і видали під спільною обкладинкою [26]. Коротенькі передмови, де містилася інформація про оплату та терміни подачі замовлень на придбання дублетів, написав проф. А. Гейзенберг. Опублікований список дублетів не був розрахований для книжкової торгівлі — його пропонували друзям і шанувальникам К. Крумбахера, які хотіли б придбати цінну для них пам'ятку. Після того, як розіслали приблизно 300 примірників каталогу, до Семінару надійшли численні замовлення. Оскільки на деякі твори з книгозбірні Крумбахера було по 10-15 замовлень, стало зрозуміло, що отримати їх зможуть не всі охочі. Тоді прийняли такий принцип розподілу, за яким кожен учень і шанувальник видатного науковця мав би можливість отримати хоча б один твір з його книгозбірні. Перевагу віддавали тим інституціям та особам, які найбільшою мірою прислужилися Семінару, наприклад Національній бібліотеці Греції та ін.

За нашими підрахунками, список пропонованих для продажу дублетів мав 335 позицій, з них 59 подано у «Доповненні». Описи видань, систематизованих за алфавітом авторів чи назв в одному ряді (незалежно від типу видання), наведено досить докладно: зазначено упорядників, перекладачів, видавців і видавництва, вказано перевидання і серію, кількість ілюстрацій і карт тощо. Зазначено тип оправи (шкіряна, напівшкіряна, полотняна, напівколенкорова, картонна тощо); вказано номінальну вартість видання у грошових одиницях країни, в якій воно побачило світ; названо ціну, за яку продається той чи інший дублет (як правило, вона була в два рази менша від первісної); інколи вказано кількість примірників наявного видання, формат.

За складом дублети з бібліотеки К. Крумбахера, що хронологічно охоплюють XIX — поч. XX ст., це монографічні дослідження (часто декілька праць одного автора, наприклад, М. Гедсона, Ш. Діля,

Г. Н. Хатзідакіса, А. Г. Паспати та ін.); періодичні видання («Rêvue des études Grècques» (Paris), «La Rêvue de l'Orient Chrétien» (Paris) і ті, що продовжуються («Analecta Bollandiana» (Paris ; Bruxelles ; Genève), «Analecta sacra Spicilegio Solesmensi parata» (Veneto ; Paris); чимало окремих друків (відбитків) (Sonderabdruck, позначені S.-A.). Що стосується мови, то домінують німецькомовні видання; велика частина друків, опублікована латиною і грекою (заголовок останніх наведено у латинській транскрипції); трапляються праці французькою, англійською, румунською мовами; наявні твори візантиністів з Російської імперії, описані спершу в німецькому перекладі (О. Дмитрієвський, М. Лихачов, О. Васильєв).

Вказаний каталог не міг пройти повз нашу увагу. І ось з яких міркувань: ознайомлення з ним дало певну інформацію щодо змісту і складу досліджуваної приватної колекції; він став одним із допоміжних джерел у пошуках матеріалів з візантиністики, що походять із книгозбірні «Студіону», та сприяв поповненню каталогу її візантиністичної колекції, який готується до друку. Але, найголовніше, на початковому етапі нашого дослідження він став однією з версій, за якою ми припускали, що митрополит Андрей Шептицький придбав виявлені нами примірники саме з дублетного фонду бібліотеки Крумбахера, незважаючи на те, що львівська крумбахеріана у ньому не зафіксована.

Тому наступний крок полягав у з'ясуванні того, коли і за яких обставин ці книжки могли потрапити до «Студіону» як інституції, яку Владика заснував з метою цілеспрямованого збирання і зберігання, перш за все наукових джерел для студіювання і поширення знань про християнський Схід, візантійсько-слов'янський світ — їх історію, культуру, духовність [14, с. 154]. У публікації про бібліотеку К. Крумбахера в «Byzantinische Zeitschrift» за 1911 р. повідомлялося, що «точний перелік одержувачів [дублетів] зберігатиметься у Семінарі. Отже, в майбутньому можна буде легко встановити першу мандрівку кожної книжки з бібліотеки Крумбахера» [21]. У відповіді на наш запит про допомогу від відомого німецького візантиніста сучасності Альбрехта Бергера* з Мюнхенського

* **Бергер Альбрехт** — професор Мюнхенського університету ім. Людвіга-Максиміліана, працівник Інституту Візантії, історії візантійського мистецтва і новогрецистики, видавець «Byzantinische Zeitschrift» (від 2004 р.).

університету зазначалося, що архівна спадщина К. Крумбахера нині зберігається у Баварській державній бібліотеці Мюнхена та в інших місцях. І якщо згаданий перелік взагалі існує, то напевно не в Семінарі. З листування з п. Бергером ми дізналися також, що книжкова збірка вченого у складі тодішньої семінарської бібліотеки була переміщена і сьогодні знаходиться у бібліотеці *Historicum* Мюнхенського університету. Більше того, завдяки листовному спілкуванню з проф. Бергером ми утвердились в іншому припущенні, яке зробили після докладного опрацювання львівської крумбахеріани: ця частина бібліотеки Крумбахера, що нині зберігається в ЛННБ України ім. В. Стефаника, — це його *робочі примірники*, і потрапили вони до «Студіону» безпосередньо з приватної бібліотеки вченого, а не з інститутської і не з дублетного фонду (!).

Ось на чому базуються наші здогадки.

На сьогодні у сховищах ЛННБ України ім. В. Стефаника, а саме: у відділах рідкісної книги (РК), основних книжкових фондів (ВФ), обмінно-резервних фондів та ретроспективного комплектування (ОРФ) — виявлено **32** публікації К. Крумбахера з провенієнціями книгозбірні «Студіону». З них **19** одиниць збереження походять з його приватної бібліотеки (у «Студіоні» було зібрано твори відомого візантиніста, які надійшли туди й іншими шляхами*). Складений нами перелік (*див. Додаток 1*) представлений німецькомовними виданнями (1 — новогрецькою), які побачили світ у видавництвах Мюнхена, Веймара, Берліна, Лейпцига наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. (1884–1909). Здебільшого це дослідження вченого, виголошені на засіданні філософсько-філологічного та історичного відділення Королівської Баварської Академії наук, опубліковані академічною друкарнею Ф. Штрауба у Мюнхені у вигляді окремих відбитків.

Наявні праці загалом репрезентують основні напрями наукових інтересів К. Крумбахера. Ранні публікації переважно присвячені царині класичної філології (*Додаток 1, № 5*), зокрема, продовжена проблематика його дисертації — охарактеризовано списки текстів

* Частина з них, зокрема «Ein Dithyrambus auf den Chronisten Theophanes», «Das mittelgriechische Fischbuch», «Ein vulgärgriechischer Weiberspiegel» та «Populäre Aufsätze», дублюють наявні серед книг «Студіону» робочі примірники К. Крумбахера.

для навчання греків латинської мови авторства пізньоантичного граматака Досифея (*Додаток 1, № 11*). Для молодого вченого символічною, як можна припустити, була відбитка статті «Eine neue Handschrift der Grammatik des Dositheus und der Interpretamenta Leidensia», адже на титульній сторінці вміщена ремарка професора Вільгельма Кріста (один із вчителів молодого науковця), якою він здійснює образну «ініціацію», представляє наукову публікацію «пана К. Крумбахера».

Від другої половини 80-х рр. XIX ст. наукові зацікавлення К. Крумбахера переорієнтовуються з класичної філології на візантинознавчу та новогрецьку тематику. Своєрідним містком від вивчення античної спадщини до новочасної була стаття* від 1884 р. (*Додаток 1, № 1*), в якій аналізувалися напрацювання філологів у дослідженні новогрецької мови. У цій публікації К. Крумбахер, на той час ще дуже молодий науковець, категорично спростував поширену практику виводити походження новогрецьких слів і форм напряму від давньогрецької мови, не враховуючи важливий етап їх трансформації у Середньовіччі. Іншим свідченням корегування інтересів стала розробка дослідником окремих питань візантійської пареміології, представлена у збірці «Студіону» двома публікаціями: в одній аналізуються прислів'я з Паризького Кодексу грецьких рукописів (*Додаток 1, № 16*), в іншій відображено результати роботи дослідника з пам'ятками аналогічного жанру в Московській синодальній бібліотеці (*Додаток 1, № 10*).

Серед крумбахерівських книг «Студіону» представлена основоположна галузь наукових зацікавлень німецького професора — історія візантійської літератури. Дві статті (*Додаток 1, № 2, 12*), що також містять джерельні публікації, зосереджені на пам'ятках, пов'язаних з постаттю одного з найвідоміших візантійських історіографів — Феофана Сповідника (друга половина VIII — початок IX ст.). Продовжує ряд розвідок К. Крумбахера про візантійських авторів стаття про видатну візантійку монахиню Касію, яка жила в IX ст. (*Додаток 1, № 6*). Дослідник намагався реконструювати біографічні дані черниці, а також зосередився на творчому доробку преподобної — як на церковних піснеспівах імовірного

* Публікація цього дослідження надавала К. Крумбахеру право викладати в університеті.

її авторства, так і на маловідомих тоді творах світського характеру (епіграмах). На сторінках статті привертає увагу активна дискусія щодо питань авторства Касії, яка, зокрема, провадилася з видатним літургістом О. Дмитрієвським, який тоді працював у Київській духовній академії. Винятково важливим для К. Крумбахера було вивчення літературної творчості ранньовізантійського автора Романа Мелода (помер до 555 р.). Серед книг «Студіону» збереглося дві з кількох публікацій дослідника про спадщину Романа Мелода, творця оригінального візантійського поетичного жанру — кондаку (*Додаток 1, № 7, 18*). Однак довершити один із ключових наукових проєктів К. Крумбахерові так і не судилося — в останні роки життя він передав накопичені численні матеріали про творчість Сладкоспівця своєму учневі П. Маасу, який і продовжив їх опрацьовувати [*3, с. 96*]. Ще два видання присвячені пам'яткам середньовічної грецької писемності. Перше — це публікація (*Додаток 1, № 8*), здійснена на основі єдиного збереженого рукопису з XV–XVI ст., що є у фондах бібліотеки Ескориалу, невеличкого середньовічного грецького тексту «Опсаролог» (притчі, в якій розповідається про риб'ячий суд); друге — це відкриття для науки на той час іншої невідомої пам'ятки, віднайдені серед грецьких рукописів Collegio Greco в Римі, — «Синаксаря шляхетним жінкам та шановним архонтисам» (вживається також його умовне означення — «Жіноче зеркало»). Літературознавчі дослідження К. Крумбахера продовжують два відбитки (до першого і другого видання) зі статті до популярного серед німецьких освічених кіл збірника «Культура сучасності» (*Додаток 1, № 3, 4*). Це статті автореферативного характеру, які ґрунтуються на матеріалах «Історії візантійської літератури», можливо, з цієї причини автор не вважав за необхідне вміщувати їх наприкінці списку рецензій.

Серед студіонівської крумбахеріани віднайшлися і розширені положення промови К. Крумбахера на захист статусу народної грецької мови, виголошені 15 листопада 1902 р. (*Додаток 1, № 15*), про змістовну частину та суспільний резонанс якої йшлося вище.

Тематично різняться від попередніх дві наступні публікації з книгозбірні німецького дослідника. Вже сама назва брошури про використання фотосправи у гуманітарних науках (*Додаток 1, № 13*) підтверджує неординарність зацікавлень К. Крумбахера. Дослідник

мертвих мов та середньовічної писемності цікавився технічними новинками. Автор статті докладно описує можливості застосування фототехніки для потреб гуманітаріїв, виявляючи серйозні знання конструктивних особливостей цієї техніки! Доповнює уявлення про різнобічність світогляду дослідника збірник «Populäre Aufsätze» (Додаток 1, № 14). Значна частина вміщених тут передруків (дещо виправлених і перероблених) з раніше опублікованих статей професора вперше з'явилась у неспеціалізованих виданнях, призначених для широкої громадськості. Розвідки згруповані за галузями знань — мовознавство, література, історія, а останній підрозділ, який містить різнорідні праці, названий «Allerlei» («Всяка всячина»).

Перша ознака, яка об'єднує майже всі книжки з досліджуваної приватної бібліотеки і вирізняє їх з-поміж інших історичних колекцій ЛННБ України ім. В. Стефаника, — **це строга однотонна коленкорова оправа коричневого кольору з золотим тисненням назви твору та імені його автора на корінці**. Одна з них, «Umarbeitungen bei Romanos» («Переробки Романа [Мелода]» (München, 1899) (Додаток 1, № 18), має наліпку «Fritz Werner Jr. Buchbinderei München» («Палітурня Фріца Вернера молодшого, Мюнхен»). Такий самий інтролігаторський знак бачимо й на кількох багатосторінкових наукових працях К. Крумбахера, опрацьованих у розкішні палітурки зі шкіряними кутиками і корінцями, кольоровими обрізами і форзацами, шовковими закладками*. Отже, можемо припустити, що і відбитки, і виявлені нами конволюти сформував сам К. Крумбахер і на замовлення власника книгозбірні їх опрацьовано саме в цій майстерні.

Увагу привертають **штампи** на титульних аркушах чи форзацах книг, якими промарковані лише **6** із них (мабуть, тому, що на робочому примірнику власницький знак був необов'язковим). Один зі штампів містить прізвище вченого і вказівку на науковий ступінь — «Dr. Krumbacher» (Додаток 2, № 2). На іншому зафіксовано ще й місце формування бібліотеки: «Prof. Dr. K. Krumbacher. München» (Додаток 2, № 3). Очевидно, він був виготовлений після того, як у 1892 р. К. Крумбахер став надзвичайним професором Мюнхенського університету [1, с. 476].

* За винятком збірника «Populäre Aufsätze», на якому інтролігаторський знак інший — «Anton Braitö Buchbinderei München».

Особливо цікавими і цінними є численні *власноручні помітки* вченого (бібліографічного та редакційного змісту) на більшості (14) виявлених у фонді ЛННБ України ім. В. Стефаника примірниках його праць. Порівнявши письмо, яким зроблено ці написи, зі зразками почерку К. Крумбахера на каталожних картках семінарської бібліотеки [18] та в його листі до фрейліни принцеси Терезії Баварської [31], ми визначили їх ідентичність.

Авторські нотатки *бібліографічного характеру*, вписані на кінцевих чистих сторінках видання або додатково вклеєних листках, є переліками рецензій та анотацій на певну працю, що свідчить про її актуальність і вагу вченого в науковому світі загалом, а в досліджуваній ділянці — зокрема. Із цих записів довідуємося, що поява вже перших робіт К. Крумбахера була поміченою. Так, «Beiträge zu einer Geschichte der griechischen Sprache» («Внески до історії грецької мови») (Weimar, 1884) (Додаток 1, № 1; додаток 2, № 4) отримала 9 рецензій. На працю «Ein irrationaler Spirant im Griechischen» («Ірраціональний спірант у грецькій мові») (München, 1886) (Додаток 1, № 5) науковці відгукнулися 14 рецензіями (Додаток 2, № 5). 13 відгуків (Додаток 2, № 6) з'явилося і на публікацію «Umarbeitungen bei Romanos» (München, 1899) (Додаток 1, № 18). Найбільшу кількість рецензій (по 23!) на праці вченого з виявленої нами львівської крумбахеріани отримали роботи «Die Photographie im Dienste der Geisteswissenschaften» («Фотографія на службі гуманітарних наук») (Leipzig, 1906) (Додаток 1, № 13) та «Populäre Aufsätze»* («Популярні статті») (Leipzig, 1909) (Додаток 1, № 14).

Опубліковані німецькими та зарубіжними науковцями (А. Heisenberg, J. Wackernagel, G. Krüger, Alfred Emerson, W. Meyer, Gustav Meyer, J. Sitzler, J. B. Bury, H. Geger, С. О. Zuretti та ін.) і надруковані у провідних спеціалізованих тогочасних виданнях («Analecta Bollandiana», «Revue critique», «Échos d'Orient», «The Journal of the Theology Studies», «American Journal of Philology», «Rivista di filologia», «Wochenschrift für klassische Philologie», «Revue des études Grecques», «The English Historical Review» та ін.), бібліографічні

* Слід врахувати, що у переліку вміщено також відгуки про окремі праці з цього збірника за попередні роки, тобто тоді, коли вони друкувалися вперше (окремо).

нотатки залишаються важливим джерелом не лише для оцінки наукового доробку К. Крумбахера, а й для характеристики візантиністики як науки, вивчення періоду її становлення та розвитку: полеміки, заперечень, труднощів, постатей тощо. Зібрані й зафіксовані вченим надзвичайно скрупульозно, вони містять потрібну інформацію для візантиністів сучасності й можуть бути використані при складанні повної бібліографії про нього (принаймні нам невідомий факт оприлюднення довідника такого характеру).

Редакційні нотатки вказують на те, що К. Крумбахер доопрацьовував свої роботи навіть після їх публікації. Як правило, робив необхідні доповнення або ж виправляв помічені погрішності друку. Саме ранні праці найчастіше рясніють численними авторськими помітками німецькою і грецькою мовами, зробленими олівцем чи чорнилом на маргінесі (*Додаток 2, № 8*). Серед них, окрім названих, показовими є такі: «Eine Sammlung byzantinischer Sprichwörter» («Збірка візантійських приказок» (München, 1887) (*Додаток 1, № 16; додаток 2, № 7*); «Mittelgriechische Sprichwörter» («Середньогрецькі приказки») (München, 1893) (*Додаток 1, № 9*) та ін. Крім того, ці нотатки можуть зацікавити дослідників життєвого шляху та наукового доробку визначного візантиніста, адже свідчать про його формування як науковця.

Маргіналії на книжках із приватної бібліотеки К. Крумбахера дали змогу заглянути в «творчу лабораторію» вченого. Однак відповіді на питання про обставини придбання А. Шептицьким тієї її частини, яка нині зберігається в ЛННБ України ім. В. Стефаника, ми так і не отримали. Реальних результатів не дало і дослідження листування А. Шептицького із західноукраїнськими вченими, які тією чи іншою мірою мали стосунок до візантиністичних студій і могли пролити світло на предмет придбання збірок, зокрема книжок з бібліотеки К. Крумбахера.

...І тут допоміг випадок. Він же, випадок, як античні мислителі стверджували, «крутить усім. Наші задуми — забавка долі. Долі — не перепреш! Випадок крутить усім»*. Цілком несподівано ми натрапили на працю патріарха Йосипа Сліпого, написану в 1958 р. на засланні (Маклаково, Красноярський край) з приводу 15-ї річниці смерті А. Шептицького. У ній, зокрема, читаємо:

* З античної епіграми в перекладі Андрія Содомори.

«велике значення для його [Митрополита] світогляду мало його знайомство з Крумбахером, професором візантійської літератури в Мюнхені, що був завжди грекофільським осередком в Європі і плекав... студії. Крумбахер зробив тоді велику сенсацію, відслонюючи дійсну історію Візантії для наукового і політичного світу. Він виказав її величезну вартість для всесвітньої культури і історії. Митр[ополит] закупив і архів Крумбахера по його смерті...» [12]. Тому не виключено, що саме тоді разом з архівом опинилися у Львові робочі примірники з його приватної бібліотеки, які ми віднайшли у фонді ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Таким чином, завдяки особистій ініціативі митрополита Шептицького спочатку західноукраїнські дослідники у міжвоєнний період, а відтепер і візантиністи та бібліографи всієї України отримали частину унікальної книжкової збірки засновника візантійських студій Карла Крумбахера, цінність якої кількакратно зростає через наявність власноручних поміток її фондоутворювача. Греко-католицький Владика розумів значущість важливих наукових матеріалів і не втратив можливості передати їх майбутнім поколінням. У 1920–1930 рр. західноукраїнські дослідники завдяки, зокрема, студіонівській книгозбірні мали як зразок для наслідування надзвичайно якісну німецьку візантиністику. Не випадково ж відомі місцеві дослідники візантійської історії та візантійської спадщини всіляко засвідчували це: Володимир Сас-Залозецький здобував освіту у Віденському університеті, а після Другої світової війни займався візантійськими студіями у тій же Австрії; Іларіон Свенціцький та Йосафат Скрутень підготували доповіді на одному з конгресів візантійських студій (у Софії) німецькою мовою, а Й. Скрутень певний час співпрацював з мюнхенським візантиністичним осередком. Звичайно, відтоді минуло багато часу, орієнтири могли змінитись, однак ми переконані, що й нині студії німецького професора знайдуть свого вдячного читача.

Отже, на даному етапі дослідження ставимо три крапки...

Підготовка цієї публікації вимагала розшуків і опрацювання великої кількості матеріалів, перш за все німецькомовних. За здійснення їх фахових перекладів щиро дякуємо завідувачу науководослідного відділу історичних колекцій ЛННБ України ім. В. Стефаника Галині Сварник. Також висловлюємо вдячність завідувачу

відділу обмінно-резервних фондів та ретроспективного комплектування ЛННБ України ім. В. Стефаніка Вірі Солук за сприяння у виявленні львівської крумбахеріани. І насамкінець. Ми свідомі того, що без співпраці з німецькими візантиністами, зокрема фахівцем у цій царині А. Бергером та його колегами, які терпляче нас консультували, наша робота не була б такою цікавою і результативною.

Додаток 1

Перелік книжок з приватної бібліотеки Карла Крумбахера

1. [Конволют] **Krumbacher K.** Beiträge zu einer Geschichte der griechischen Sprache / von Dr. Karl Krumbacher : Teil einer bei der philosophischen Fakultät der Universität München eingereichten Habilitationsschrift. — Weimar : Hof-Buchdruckerei, 1884. — 65 S. [рукоп. пагінація: S. 481-545]. — Separatabzug aus der Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, Bd. XXVII, S. 481-545 ; Über das Verhältniss der Schrift zur Sprache / *Fr. Burg.* — [Weimar, 1884]. — S. 177-188 ; Nachtrag zu der Abhaltung in B. XXVII, [S.] 481-545 / *K. Krumbacher.* — [Weimar, 1884]. — S. 189-192. — *Коленорова опера; рукописний перелік рецензій (9 поз.); помітки по тексту.*

Штамп «Dr. Krumbacher»; Екслібрис «Андрей Шептицькій мѣстою Божєю митрополитъ Галицкій єпископъ Кам.»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стяго Іоанна Кр. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону».

В 13069 (ОРФ ЛННБУ)

2. **Krumbacher K.** Ein Dithyrambus auf den Chronisten Theophanes : [Vorgetragen in der philos.-philol. Classe am 5. Januar 1895] / von Karl Krumbacher. — München : Verlag der K. B. Akademie der Wissenschaften. In Kommission des G. Franz'schen Verlags (J. Roth). Akademische Buchdruckerei von F. Straub in München, 1897. — S. 583-625, fasc. — Aus den Sitzungsberichten der philos.-philol. und der histor. Classe der k. bayer. Akad. d. Wiss., 1896 ; Heft IV. — *Коленорова опера; рукописний перелік рецензій (5 поз.).*

Екслібрис «Андрей Шептицькій мѣстою Божєю митрополитъ Галицкій єпископъ Кам.»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стяго Іоанна Кр. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; штамп овальний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону».

В 11384 (ОРФ ЛННБУ)

3. **Die griechische** und lateinische Literatur und Sprache / von U. v. Wilamowitz-Moellendorff, K. Krumbacher, J. Wackernagel, Fr. Leo, E. Norden, F. Skutsch. — Berlin und Leipzig : Druck und Verlag von B. G. Teubner,

1905. — S. 237-285. — Sonderabdruck aus Teil I, Abteilung VIII des Gesamtwekes : Die Kultur der Gegenwart / hrsg. von *Paul Hinneberg* ; Teil I, Abt. VIII. — *Коленкорова оправа*.

Штамп «Prof. Dr. K. Krumbacher, München»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стяго Іоанна Кр̄. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; штамп «Студіон» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону»».

В 53465 (ОРФ ЛННБУ)

4. Die griechische und lateinische Literatur und Sprache / von U. v. Wilamowitz-Moellendorff, K. Krumbacher, J. Wackernagel, Fr. Leo, E. Norden, F. Skutsch. — 2. verbesserte und vermehrte Auflage. — Berlin und Leipzig : Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1907. — S. 239-290. — Sonderabdruck aus Teil I, Abteilung VIII des Gesamtwekes : Die Kultur der Gegenwart / hrsg. von *Paul Hinneberg*. — *Коленкорова оправа*.

Печатка «Книгозбірня «Студіону Стяго Іоанна Кр̄. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; штамп «Студіон» у Львові».

В 53467 (ОРФ ЛННБУ)

5. Krumbacher K. Ein irrationaler Spirant im Griechischen / von Dr. *Karl Krumbacher*. — München : Akademische Buchdruckerei von F. Straub, 1886. — S. 359-444. — Separat-Abdruck a. d. Sitzungsberichten d. philos. — philol. u. histor. Classe der k. bayer. Akad. d. Wiss., 1886 ; Heft III. — *Коленкорова оправа; рукописний перелік рецензій (14 поз.); помітки по тексту*.

Штамп «Dr. Krumbacher»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стяго Іоанна Кр̄. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону»; наліпка «МК»; Штамп овальний «Бібліотека Інституту «Народний дім» у Львові» (нечіткий).

II Ид 5673 (РК ЛННБУ)

6. Krumbacher K. Kasia : [vorgetragen in der philos.-philol. Classe am 6. Juni 1896] / von *Karl Krumbacher*. — München : Verlag der K. B. Akademie der Wissenschaften. In Kommission des G. Franz'schen Verlags (J. Roth). Akademische Buchdruckerei von F. Straub in München, 1897. — S. 305-370, 2 Taf. — Aus den Sitzungsberichten der philos.-philol. und der histor. Classe der k. bayer. Akad. d. Wiss., 1897 ; Heft III. — *Коленкорова оправа; авторський список рецензій (10 поз.); рукоп. текст на форзаці*.

Екслібрис «Андрей Шептицький м'юстею Божею митрополитъ Галицкій єп̄скопъ Кам.»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стяго Іоанна Кр̄. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; штамп овальний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону»».

В 49585 (ОРФ ЛННБУ)

7. Krumbacher K. Miscellen zu Romanos : [vorgetragen in der philosophisch-philologischen Klasse am 5. Mai 1906] / von *Karl Krumbacher*. — München : Verlag der K. B. Akademie der Wissenschaften. In Kommission des G. Franz'schen Verlags (J. Roth), 1907. — VIII, 138 S., 1 Taf. — Aus den Abhandlungen der K. Bayer. Akademie der Wiss., Kl. I ; Bd. XXIV, Abt. III. — *Картонна під мрамур палітурка, корінець і кутики шкіряні, тиснення золотом на корінці*. — *Рукописний перелік рецензій (9 поз.)*.

Печатка «Книгозбірня «Студіону Стаго Іоанна Кр̄. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Fritz Werner J. Buchbinderei. München».

В 31467 (ОРФ ЛННБУ)

8. Krumbacher K. Das Mittelgriechische Fischbuch : [vorgetragen in der philos.-philol. Klasse am 2. Mai 1903] / von *Karl Krumbacher*. — München : Verlag der K. B. Akademie der Wissenschaften. In Kommission des G. Franz'schen Verlags (J. Roth). Akademische Buchdruckerei von F. Straub in München, 1903. — S. 345-380, 1 Taf. — Separat Abdruck aus den Sitzungsberichten der philos.-philol. und der histor. Klasse der Kgl. Bayer. Akademie der Wissenschaften, 1903 ; Heft III. — *Коленкорова оправа; рукописний перелік рецензій (2 поз.)*.

Екслібрис «Андрей Шептицькій м̄лостею Божею митрополитъ Галицькій єп̄скопъ Кам.»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стаго Іоанна Кр̄. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; штамп овальний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону».

В 67822 (ОРФ ЛННБУ)

9. Krumbacher K. Mittelgriechische Sprichwörter / von *Karl Krumbacher*. — München : Verlag der K. B. Akademie der Wissenschaften. In Kommission des G. Franz'schen Verlags (J. Roth). Akademische Buchdruckerei von F. Straub in München, 1893. — 272 S. — Aus den Sitzungsberichten der philos.-philol. und der histor. Klasse der k. bayer. Akad. d. Wiss., 1893 ; Heft I. — *Коленкорова оправа; рукописний перелік рецензій (13 поз.); авторські помітки по тексту*.

Екслібрис «Андрей Шептицькій м̄лостею Божею митрополитъ Галицькій єп̄скопъ Кам.»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стаго Іоанна Кр̄. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону»; наліпка «МК»; штамп овальний «Бібліотека Інституту «Народний дім» у Львові» (нечіткий).

II Ид 5671 (РК ЛННБУ)

10. Krumbacher K. Die Moskauer Sammlung Mittelgriechischer Sprichwörter : [vorgetragen in der philos.-philol. Classe am 5. Mai 1900] / von *Karl Krumbacher*. — München : Verlag der K. B. Akademie der Wissenschaften. In Kommission des G. Franz'schen Verlags (J. Roth). Akademische Buchdruckerei von F. Straub in München, 1900. — S. 339-464, 6 Taf. — Separat-Abdruck aus den Sitzungsberichten der philos. — philol. und histor. Classe der kgl. bayer. Akademie der Wissenschaften, 1900 ; Heft III. — *Коленкорова справа; рукописний перелік рецензій (7 поз.); авторські нотатки по тексту.*

Екслібрис «Андрей Шептицькій мѣстою Божєю митрополитъ Галицкій єпископъ Кам.»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стаго Іоанна Кр. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону»; наліпка «МК»; штамп овальний «Бібліотека Інституту «Народний дім» у Львові» (нечіткий).

II Ид 5669 (РК ЛННБУ)

11. [Конволют] Krumbacher K. Eine neue Handschrift der Grammatik des Dositheus und der Interpretamenta Leidensia : [Sitzung der philos.-philol. Classe vom 5. Mai 1883] / *K. Krumbacher*. — [München, 1883]. — S. 193-203. — Aus den Sitzungsberichten der philos.-philol. u. histor. Classe der k. bayer. Akad. der Wiss., 1883 ; Heft II ; Ein neuer Codex der Grammatik des Dositheus / *K. Krumbacher*. — Bonn : Universitäts-Buchdruckerei von Carl Georgi in Bonn, [1884]. — 11 S. — Separat-Abdruck. — *Коленкорова справа. — На титул. сторінці авторський запис: Rhein. Mus. Bd. 39 (1884). S. 348-358.*

Штамп «Dr. Krumbacher»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стаго Іоанна Кр. у Львові»; штамп овальний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; штамп «Студіон» у Львові; наліпка «Книгозбірня «Студіону»; наліпка «МК»; штамп овальний «Бібліотека Інституту «Народний дім» у Львові» (нечіткий).

II Ид 5670/комп. 1-2 (РК ЛННБУ)

12. Krumbacher K. Eine neue Vita des Theophanes Confessor : [vorgetragen in der philos.-philol. Classe am 1. Mai 1897] / von *Karl Krumbacher*. — München : Verlag der K. B. Akademie der Wissenschaften. In Kommission des G. Franz'schen Verlags (J. Roth). Akademische Buchdruckerei von F. Straub in München, 1897. — S. 371-399. — Aus den Sitzungsberichten der philos.-philol. und der histor. Classe der k. bayer. Akad. d. Wiss., 1897 ; Heft III. — *Коленкорова справа; рукописний перелік рецензій (7 поз.).*

Екслібрис «Андрей Шептицькій мѣстою Божєю митрополитъ Галицкій єпископъ Кам.»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стаго Іоанна Кр. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; штамп овальний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону».

B 55836 (ОРФ ЛННБУ)

13. Krumbacher K. Die Photographie im Dienste der Geisteswissenschaften / von *Karl Krumbacher*. — Leipzig : Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1906. — [2], S. 601-660, S. 727, [1] S., 15 Taf. — Sonderabdruck aus dem Siebzehnten Bande der Neuen Jahrbücher für das Klassische Altertum, Geschichte und Deutsche Literatur. — *Коленкорова оправа; рукописний перелік рецензій (23 поз.)*.

Печатка «Книгозбірня «Студіону Ст'аго Іоанна Кр. у Львові»; штамп «Студіон» у Львові».

В 55361 (ОРФ ЛННБУ)

14. Krumbacher K. Populäre Aufsätze / von *Karl Krumbacher*. — Leipzig : Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1909. — XI, 388 S. — *Картонна під мармур палітурка, корінець і кутики шкіряні, тиснення золотом на корінці*. — *Авторський список рецензій (23 поз.)*.

Печатка «Книгозбірня «Студіону Ст'аго Іоанна Кр. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону»; наліпка «Anton Braitto Buchbinderei. München».

В 33509 (ОРФ ЛННБУ)

15. Krumbacher K. Das Problem der neugriechischen Schriftsprache : Festrede gehalten in der öffentlichen Sitzung der K. B. Akademie der Wissenschaften zu München am 15. November 1902 / von *K. Krumbacher*. — München : Verlag der K. B. Akademie. In Kommission des G. Franz'schen Verlags (J. Roth), 1902. — 226 S. — *Картонна під мармур палітурка, корінець і кутики шкіряні, тиснення золотом на корінці*. — *Авторський список рецензій (14 поз.)*.

Штамп «Prof. Dr. K. Krumbacher, München»; наліпка «Fritz Werner Jr. München»; печатка «Книгозбірня «Студіону Ст'аго Іоанна Кр. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові».

В 73225 (ОРФ ЛННБУ)

16. Krumbacher K. Eine Sammlung byzantinischer Sprichwörter : [Sitzung der philos.-philol. Classe vom 7. Mai 1887] / hrsg. und erläutert von *Karl Krumbacher*. — München : Akademische Buchdruckerei von F. Straub, 1887. — S. 43-96. — Separat-Abdruck a. d. Sitzungsberichten d. philos. — philol. u. hist. Classe der k. bayer. Akad. d. Wiss., 1887 ; Bd. II, Heft I. — *Коленкорова оправа; власноручно зафіксовані рецензії (10 поз.); авторські нотатки по тексту*.

Штамп «Dr. Krumbacher»; печатка «Книгозбірня «Студіону Ст'аго Іоанна Кр. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону»; наліпка «МК»; штамп овальний «Бібліотека Інституту «Народний дім» у Львові (нечіткий).

II Ид 5672 (РК ЛННБУ)

17. Krumbacher K. Το πρόβλημα της νεωτέρας γραφομένης Ελληνικής / υπό Κ. Krumbacher ; και απάντησις εις αυτόν / υπό Γεωργίου Ν. Χατζιδάκη. — Εν Αθήναις : Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1905. — 860 σ. — (Βιβλιοθήκη Μαρασλή). — Переклад новогр. мовою праці К. Крумбахера «Das Problem der neugriechischen Schriftsprache» (München, 1902). — *Коленкорова оправа.*

Екслібрис «Студіон' Св. Іоанна Крґ. в'Львовѣ»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стаго Іоанна Кр. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіон» у Львові»; штамп «Студіон» у Львові; наліпка «МК»; штамп овальний «Бібліотека Інституту «Народний дім» у Львові» (нечіткий).

Ид III 27.889 (РК ЛННБУ)

18. Krumbacher K. Umarbeitungen bei Romanos mit einem Anfang über das Zeitalter des Romanos : [vorgetragen in der philos.-philol. Classe am 6. Mai 1899] / von Karl Krumbacher. — München : Verlag der K. B. Akademie der Wissenschaften. In Kommission des G. Franz'schen Verlags (J. Roth). Akademische Buchdruckerei von F. Straub in München, 1899. — 156 S. — Aus den Sitzungsberichten der philos.-philol. und der histor. Classe der k. bayer. Akad. d. Wiss., 1899 ; Bd. II, Heft I. — *Коленкорова оправа; рукописний перелік рецензій (13 поз.).*

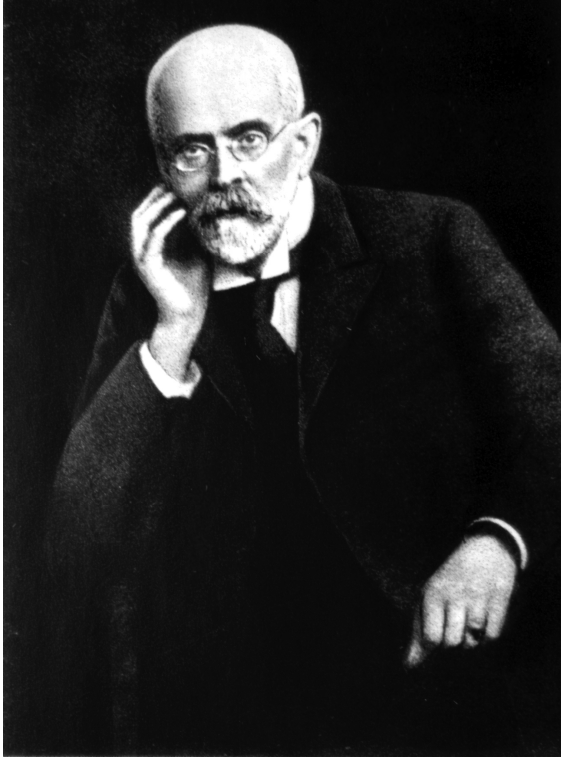
Екслібрис «Андрей Шептицькій мѣстою Божєю митрополитъ Галицкій єпископъ Кам.»; печатка «Книгозбірня «Студіону Стаго Іоанна Кр. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону»; наліпка «Fritz Werner Jr. München».

В 54026 (ОРФ ЛННБУ)

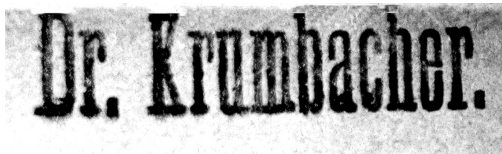
19. Krumbacher K. Ein Vulgärgriechischer Weiberspiegel : [vorgetragen in der philos.-philol. Klasse am 13. Mai 1905] / von Karl Krumbacher. — München : Verlag der K. B. Akademie der Wissenschaften. In Kommission des G. Franz'schen Verlags (J. Roth). Akademische Buchdruckerei von F. Straub in München, 1905. — S. 335-433, 1 Taf. — Aus den Sitzungsberichten der philos.-philol. und der histor. Klasse der K. Bayer. Akad. d. Wiss., 1905 ; Heft III. — *Коленкорова оправа; рукописний перелік рецензій (8 поз.)*

Печатка «Книгозбірня «Студіону Стаго Іоанна Кр. у Львові»; штамп прямокутний «Книгозбірня «Студіону» у Львові»; наліпка «Книгозбірня «Студіону».

В 52570 (ОРФ ЛННБУ)

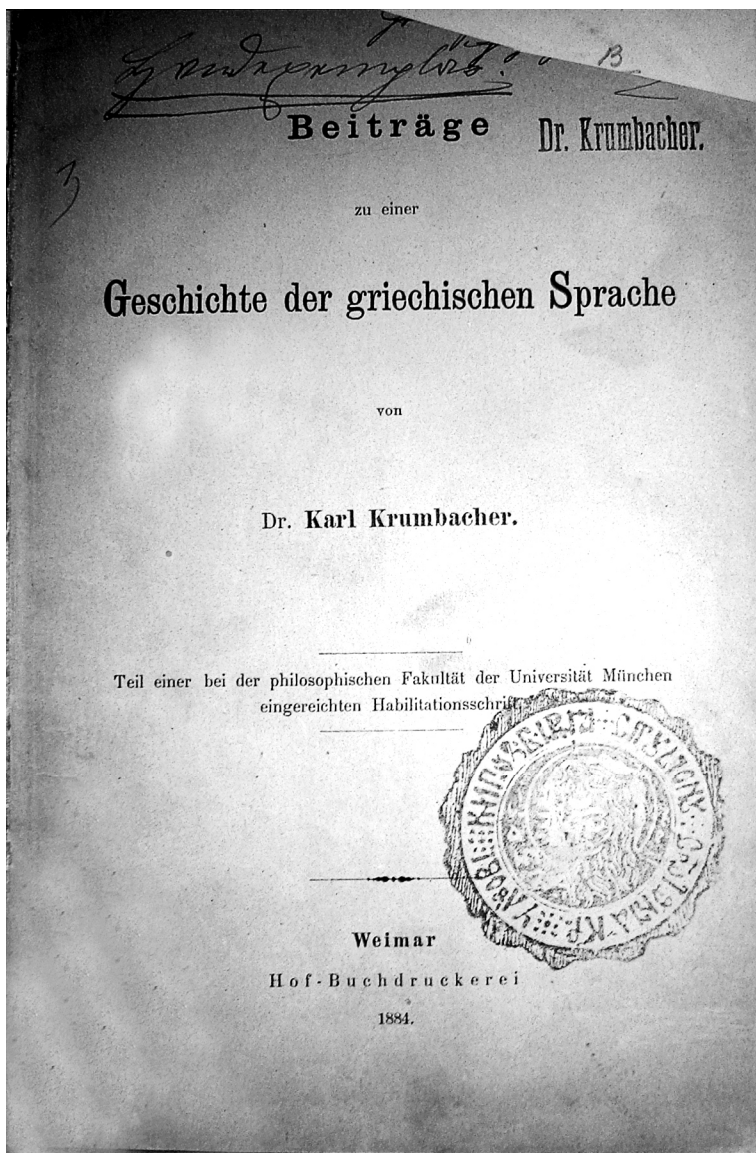
1. Фото К. Крумбахера у «Byzantinische Zeitschrift» (1910. Bd. XIX.)

2. Перший штамп К. Крумбахера

3. Другий штамп К. Крумбахера

4. Титульна сторінка праці К. Крумбахера «Beiträge zu einer Geschichte der griechischen Sprache» з власницькими знаками К. Крумбахера та книгозбірні «Студіону»

Rezensionen:

- 1) Nica Hespera N. 631. 1887.
v. Oegiaris.
- 2) Zeitschrift für german. u. roman. Philologie
1887. N. 4. L. H. Schuchardt.
- 3) lit. Centralbl. 1887 N. 21. 21. v. J. Meyer.
- 4) Berliner philol. Woch 1887 N. 25. Wäschke
Calvary
- 5) Berliner philol. Wochenschrift 1887 N.
Calvary 27. J. Meyer.
- 6) Leipziger Literaturzeit. 1887 N. 30
von W. Meyer Sena.
- 7) Wochenschrift für klass. Philologie (Heller)
von J. Stiel. 1887. N. 37. (14. Sept.)
- 8) Neue philol. Rundschau 1887. N. 23 (7. 368)
(Fr. Holz). (12. Nov.)
- 9) Bayerische gymnasialblätter 24 (1888) 487-
490. (v. G. Osterer).
- 10) Revue critique 1888 N. 46 p. 364-370.
(Psichari).
- 11) Nyl. Hatzidakis KZ. N. Folge X 370 ff.
- 12) Vgl. W. Meyer, Simon Lantius p. 243 ff.
- 13) Bursian-Müllers Jahresber. 56 (1889) 278 ff.
von Herrn. Ziemer.

5. Список рецензій і анотацій на працю «Ein irrationaler Spirant im Griechischen», який власноручно склав К. Крумбахер

- Umarbeitungen
1. Zitierte f. wiss. Theologie 30 43 (1900)
137f. von J. Dräseke.
 2. Theolog. Literaturbl. 1899 Nr. 12
Sp. 611 f. von C. A. Wilkens.
 3. Beilage der Allgem. Zeit. von 20.
Jan. 1900 Nr. 16 von M. Laas.
 4. Wochenschr. f. klass. Philologie
1900 Nr. 8 Sp. 211 - 216 von J. Dräseke.
 5. Theolog. Literaturzeit. 1900 Nr. 8 Sp.
236 - 239 von J. Dräseke.
 6. Berl. philol. Wochenschr. 1900 Nr. 29
p. 903 f. von Th. Prager.
 7. Echo d'Orléans 1900 s. 318f. von
L. Petit.
 8. Histor. Jahrbuch 27 (1900) 130f.
von C. W.
 9. Revue civ. 1900 Nr. 34 s. 145f. von M. J.
 10. Lit. Centralbl. 1900 Nr. 41 Sp. 1702f.
von Heisenberg.
 11. Beilage zur Norddeutschen
Allgem. Zeit. 1901 Nr. 52 2. C. Rang.
 12. Revue d'hist. gr. 13 (1900) 418f.
von T. R.
 13. Deutsche Litt. zeit. 20 (1901)
Nr. 9/P. von Pap. Kerchner.

6. Список рецензій і анотацій на працю «Umarbeitungen bei Romanos», який власноручно склав К. Крумбахер

Σόφρωνος (Παροιμολογία) Protodikes in
 Philon IV περὶ δ'ω, ~ I, 118 γ' α'!

Krumbacher: Eine Sammlung byzantinischer Sprichwörter. 61

„Es arbeitet (müht sich ab) Speisekammer und Scheune, und die Hausfrau heisst arbeitsam“; wohl mit Beziehung auf Leute, die ihre Untergebenen für sich arbeiten lassen, selbst aber den Ruhm der Arbeitsamkeit und Tüchtigkeit ernten; beabsichtigtes Wortspiel von κάμνει—καματερή.

Das Wort ῥογός ist im Ngr., soweit sich aus dem negativen Zeugnis der lexikalischen Literatur und zahlreicher persönlicher Nachfragen ein Schluss ziehen lässt, gänzlich unbekannt; im Agr. lässt es sich an einer einzigen Stelle belegen; es erzählt nämlich Pollux im Onomastikon XI 45, bei den Sikelioten sei für σπορόβλιον das Wort ῥογός gebräuchlich und dasselbe finde sich im Busiris des Epicharm: Ἐν δὲ Μενάνδρου Εἰνούχῳ καὶ σπορόβλια· ταῦτα δὲ ῥογούς Σικελιώται ὠνόμαζον, καὶ ἔστι τὸ ὄνομα ἐν Ἐπιχάρμῳ Βουσίρῳι. *Κίνης Tab. Heracl. I 102. 55 τὸν ἀπρόβουον ῥογόν*

Ausser dem Worte ῥογός finden sich in unserem Spruche noch andere Spuren eines höheren Alters; κάμνω ist offenbar nicht im vulgärgriechischen Sinne „machen, thun“ gebraucht, sondern in jener altgriechischen Bedeutungsnuance, aus welcher sich die vgr. entwickelt hat, nämlich = „sich abmühen.“

Ebenso steht ἀκούω nach agr. Weise im Sinne von „sich nennen hören, im Rufe stehen, heissen“, ein Gebrauch, der allerdings auch dem Vulgärgriechischen nicht fremd ist: Ptochoprodromos bei Legrand. bibl. Gr. vulg. I p. 104 V. 106 τὸ πῶς ἀκοῦς οὐκ οἶδα, Lybistros und Rhodamne ed. Wagner, Trois poèmes Grecs du moyen âge V. 3788 Ἡ δὲ ἀδελφὴ τῆς δέσποινας ἤκουε Μελανθία und heute noch dialektisch z. B. in Andros, bezeugt von Carl Wescher, Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France V (1871) p. 145.

Dagegen findet sich πύθος heute nur noch in der Deminutivform πύθορι; man bezeichnet damit jene im ganzen Orient üblichen ungeheueren Thongefässe, welche im Keller,

Handwritten notes:
 J. Meister
 & Curtius
 Stud. II 442
 z. g. Meyer
 Gr. Gr. 2175
 (Lil. 1024)
 ῥογί
 Somavere,
 Ven. d. d. t.
 Kind.

Handwritten notes:
 κάμνω = (U. r. Asien, Fay, Ἀκαρπία
 τῶν χαριστῶν μου διὰ I. Βαδὰ βιβλ. 1880.
 2. 10. (11. 60. 10).

7. Помітку К. Крумбахера на полях праці «Eine Sammlung byzantinischer Sprichwörter»

Η. Μερσίλοβας ed. Legend, coll. de mon 16
 P. 100 762s εἰς τοῦ ὄφρυς (βαλαρῆς)
 καθ' ἑαυτὸν ἢ πρὸς ἄλλον; ἢ ὁμοίως (πρὸς ἄλλον)
 Krumbacher: Ein irrationaler Spirant im Griechischen. 417
 δέω etc. Alph. am. 65, 2. 105, 5. Xenit 95. Georg. Const.
 841 (περὶ ἴση). Belis. I 109. Achill. 1003. Flor. 1427.
 Jetzt verstehen wir auch drei Präsensbildungen, die
 in der christlichen Tragödie Χριστὸς πάσχων vorkommen
 (s. die Ausgabe von J. Brambs, Leipzig, Teubner 1885
 S. 21 der Präfatio), nämlich μολῶ (215. 1872. 1877. 2202)
θίγω (871. 1109) ἔρω (2232. 2234); die ersten zwei Formen
 sind offenbar vom Aoriste ἔμολον (α) ἔθιγον (α) gebildet; auf-
 fälliger ist der präsentische Gebrauch des Futurs ἔρω. Ob
 auch diese Bildungen einem allgemeineren Gebrauche jener
 Zeit entsprechen oder ob vielleicht ein halbgelehrtes Miss-
 verständnis des Verfassers im Spiele ist, will ich nicht ent-
 scheiden; für die erstere Annahme spricht immerhin der
 Umstand, dass μολεῖ als Präsens auch in einem christlichen
 Hymnus, im cod. Taur. B. IV. 34 fol. 51^v (καὶ μολεῖ πρὸς
 τὴν Αἴγυπτον) und bei Georgios Akropolites ed. Bonn. 124,
 11 D (eis Ἀδριανου μολεῖ) vorkommt¹⁾; ἔρω steht öfter bei
 Theophylaktus z. B. ed. Bonn. 265, 6 (von J. Bekker und
 Boissonade, Theophyl. Quest. phys. p. 287 mit Unrecht an-
 getastet); ebenso 328, 4 und der davon gebildete Aorist
ἔρήσει 28, 9. Nach dem gleichen Prinzip ist ξείρω von
ἔξειρον (α), χάνω von ἔχανον (α) gebildet. Αἴθρ. X 444.
 Ebenso ist, wie ich vermute, das boves. ζίω = ζῶ, Morosi
 Bov. 25, von dem Aoriste εζία (= ἔζισα mit Schwund
 des σ wie ἴκω = ἦκουσα) zu erklären. Auf den Einfluss
 des Aorists geht wohl auch die häufige Prothese eines ε
 im Präsensstamme zurück z. B. ἐγνωρίζω, schon Syntip. I
 71, 21, wozu unzählige Beispiele aus der mittelalterlichen
 Literatur angeführt werden könnten.
 Noch möge in diesem Zusammenhange eine ähnliche
 Bildung erwähnt werden, die von Hatzidakis nicht ange-

1) Das Verbum scheint noch im Zakonischen erhalten, wenn
 anders der Vaterunsertext bei Mullah Gramm. 102 richtig ist: να
μὴ ἂ βασιλείαν τι* = ἐλάττω ἢ βασιλεία σου.

προσκολλῶντα κατα, Londonian 161 v. 97.

8. Помітки К. Крumbахера на полях праці «Ein irrationaler Spirant im Griechischen»

1. *Безобразов П.* Карл Крумбахер : некролог / *П. Безобразов* // Византийский временник. — 1909. — Т. 15, вып. 2/3. — С. 473-478.
2. *Бенешевич В. Н.* Предисловие / *В. Н. Бенешевич* // Очерки по истории Византии / под ред. *В. Н. Бенешевича*. — СПб. : Студенческий Изд. Комитет при Ист.-Филол. ф-те СПб. ун-та, 1912. — Вып. I. — С. VI–VIII.
3. *Васильев А.* Карл Крумбахер : некролог / *А. Васильев* // Журнал Министерства народного просвещения. Новая серия. — 1910. — [Вып.] XXV (февр.). — С. 88-101.
4. *Каневська Л.* Візантійська культурна спадщина в літературознавчому осмисленні Івана Франка / *Лариса Каневська* // Іван Франко: Тексти. Факти. Інтерпретації : зб. наук. праць. — Київ ; Львів, 2011. — Вип. I : Огляди. Статті. Твори. Листування. Спогади. Бібліографія. — С. 118-127.
5. *Кривенко М. О.* Книгозбірня «Студіону» у Львові (1909–1940): історія, сучасний стан фонду : спец. 27.00.03 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / *Кривенко Маргарита Олександрівна* ; НАН України, НБУВ. — Київ, 2010. — 20 с.
6. *Кунанець Н.* Бібліотеки наукових товариств та навчальних закладів теологічного спрямування у Львові (кінця XIX — початку XX століть) / *Наталія Кунанець* // Історія релігій в Україні : наук. щорічник, 2009 рік. — Львів : Логос, 2009. — Кн. I. — С. 415-425.
7. *Кунанець Н. Е.* Наукові бібліотеки Львова (1784–1939) : особливості становлення і розвитку, формування фондів та колекцій / *Н. Е. Кунанець*. — Львів : Вид-во нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. — 241 с., іл.
8. *Курбатов Г. Л.* История Византии (историография) / *Г. Л. Курбатов*. — Ленинград : Изд-во Ленинград. ун-та, 1975. — 256 с.
9. *Никитин П. В.* Карл Крумбахер, 1856–1909 : некролог / *П. В. Никитин* // Известия Императорской Академии наук. VI серия. — 1910. — Февраль. — С. 117-130.
10. *Поляков Ф. Б.* Карл Крумбахер и Василий Михайлович Истрин: Эпизоды взаимоотношений по материалам Баварской Государственной библиотеки / *Ф. Б. Поляков* // Россия и Христианский Восток / РАН, Ин-т всеобщей истории. — Москва : Индрик, 1997. — Вып. 1. — С. 245-253.
11. *Романюк І.* Кізлик Олександр Данилович / *І. Романюк* // Українські бібліографи : Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія / Держ. заклад «Національна парламентська бібліотека України» ; [авт.-уклад.: *Р. С. Жданова, Н. І. Абдулаєва, В. О. Кононенко* за участю *Л. Ю. Коцирій, І. О. Негрейчук*]. — Київ, 2008. — Вип. 1. — С. 175-176.

12. *Сліпий Й.* Життєпис Митрополита Андрея Шептицького в 15-ту річницю його смерті [1958 р., Маклаково, Красноярський край] / *patriarch Iosyf Slipuy-jytjjerus-myropolyta-andreya.html* // Архів монастиря сестер Милосердя св. Вінкентія. Львів. — Спр. 8. — Режим доступу до електронної версії документа: <http://www.sde.org.ua/home/archive/item/1968-patriarkh-josyf-slipuj-jytjjerus-myropolyta-andreya.html>. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 18 черв. 2012 р.
13. *Франко І.* Візантійська література / *Іван Франко* // Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. — Київ : Наук. думка, 1981. — Т. 29 : Літературно-критичні праці (1893–1895). — С. 184-194. — Рец. на кн.: *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches, 527-1453 / Karl Krumbacher.* — München : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung (Oskar Beck). C. H. Beck'sche Buchdruckerei in Nördlingen, 1891. — XII, 494 S.
14. *Шептицький К., о.* Митрополит Андрей і оновлення східної чернечої традиції / *о., др. Климентій Шептицький* // Богословія. — 1926. — Т. IV, кн. 1/2. — С. 150-163.
15. *Ясіновський А.* Іван Франко і Карл Крумбахер / *Андрій Ясіновський* // Українське літературознавство. — 2010. — Вип. 72. — С. 135-145.
16. *Ясіновський А.* Іван Франко як візантиніст / *Андрій Ясіновський* // Іван Франко — письменник, мислитель, громадянин : матеріали міжнар. наук. конф. (Львів, 25-27 верес. 1996 р.). — Львів : Світ, 1998. — С. 828-833.
17. *Berger A.* Karl Krumbacher und seine Zeit [Електронний ресурс] / *Albrecht Berger.* — Режим доступу: www.propylaeum.de/fileadmin/upload/Karl_Krumbacher/vortraege/Vortrag_Berger.pdf. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 12 черв. 2012 р.
18. *Berger A.* Lehrstuhl und Seminar für Byzantinistik [Електронний ресурс] / *Albrecht Berger.* — Режим доступу: <http://www.propylaeum.de/byzantinistik/themenportale/karl-krumbacher/ausstellung/lehrstuhl-und-seminar-fuer-byzantinistik/>. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 18 черв. 2012 р.
19. *Hahn J.* Die Ucrainica in Krumbachers Nachlass / *Josef Hahn.* — München, [1966]. — 48 S. — Відбитка з: Arbeits- und Förderungsgemeinschaft der Ukrainischen Wissenschaften. Mitteilungen ; Nr 3.
20. *Heisenberg A.* Karl Krumbacher / *August Heisenberg, Paul Marc, B. G. Teubner* // Byzantinische Zeitschrift. — 1910. — Bd. XIX. — S. III–VI.
21. [*Heisenberg August*]. Karl Krumbachers Bibliothek / *A. H.* // Byzantinische Zeitschrift. — 1911. — Bd. 20. — S. 370.
22. [*Heisenberg August*]. Krumbachers Vermächtnis an das Mittel- und neugriechische Seminar der Universität München / *A. H.* // Byzantinische Zeitschrift. — 1910. — Bd. 19. — S. 257.

23. [*Heisenberg August*]. Verzeichnis der Schriften von Karl Krumbacher [Текст] / *A. H.* // *Byzantinische Zeitschrift*. — 1910. — Bd. XIX. — S. 700-708.
24. Karl Krumbacher. Leben und Werk [Текст] / hrsg. von *Schreiner P., Vogt E.* — München : C. H. Beck Verlag, 2011. — 147 S.
25. Karl Krumbacher — der Begründer der Byzantinistik als wissenschaftliche Disziplin. Ausstellung zum Gedenken des 100. Todestages von Karl Krumbacher [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.propylaeum.de/byzantinistik/themenportale/karl-krumbacher/ausstellung/>. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 12 черв. 2012 р.
26. Katalog der aus Professor Karl Krumbachers Bibliothek stammenden Dubletten / Seminar für mittel- und neugriechische Philologie an der Universität München ; [Vorwort *A. Heisenberg*]. — München, 1910. — 26 S.
27. *Krumbacher K.* Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches, 527-1453 / von *Karl Krumbacher*. — München : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung (Oskar Beck). C. H. Beck'sche Buchdruckerei in Nördlingen, 1891. — XII, 494 S.
28. *Krumbacher K.* Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches, 527-1453 [Текст] / von *Karl Krumbacher*; bearbeitet unter Mitwirkung von *A. Ehrhard* und *H. Gelzer*. — 2. Aufl. — München : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung Oskar Beck. C. H. Beck'sche Buchdruckerei in Nördlingen, 1897. — XX, 1193 S. — (Handbuch der klassischen Altertums-Wissenschaft / hrsg. von *Iwan von Müller*; Bd. 9, Abt. 1).
29. *Krumbacher K.* Vorwort [Текст] / *Karl Krumbacher* // *Byzantinische Zeitschrift*. — 1892. — Bd. I. — S. 1-12.
30. *Schreiner P.* Karl Krumbacher und seine Zeitgenossen [Электронный ресурс] / *P. Schreiner*. — Режим доступа: <http://www.propylaeum.de/byzantinistik/themenportale/karl-krumbacher/ausstellung/karl-krumbacher-und-seine-zeitgenossen/>. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 18 черв. 2012 р.
31. *Schreiner P.* Das Leben Karl Krumbachers [Электронный ресурс] / *P. Schreiner, A. Berger*. — Режим доступа: <http://www.propylaeum.de/byzantinistik/themenportale/karl-krumbacher/ausstellung/das-leben-karl-krumbachers/>. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 15 черв. 2012 р.
32. *Tinnefeld F.* Karl Krumbacher und der Streit um die neugriechische Schriftsprache / *F. Tinnefeld* // *Античная древность и средние века*. — 2002. — Вып. 33. — С. 294-315.